

## Dovolené spôsoby použitia sily či hrozby silou v podmienkach súčasného medzinárodného práva

### Permitted Ways of Using Force or Threat by Force under the Conditions of Current International Law

Laura Bačová

**Abstract:** *This paper aims to provide readers with a comprehensive overview of the current challenges to the rules of the public international law on the use of force. “New wars” or, better to say, armed conflicts are no longer a duel between the rival states, but include a complex mix of internal and international elements, taking place in a globalized environment and involving an increasing number of the state and non-state actors. Recent armed conflicts can be distinguished from conventional wars mostly in terms of their context, roles of the states and non-states actors, their methods, motives, objectives and their victims. There are growing concerns at the failure to respond adequately to modern security threats and humanitarian catastrophes, such as in Rwanda and Syria. Such concerns have led to push the boundaries of the law, seeking to construct a unilateral right to use the force preventively or for humanitarian purposes. The paper examines the concepts of the humanitarian intervention and the responsibility to protect.*

**Key Words:** *International Law; Public International Law; Law of Armed Conflicts; Permitted Ways of Using Force or Threat by Force; United Nations Organization; Charter of the United Nations; Humanitarian Intervention; Responsibility to Protect.*

**Abstrakt:** *Cieľom príspevku je poskytnúť čitateľom komplexný prehľad o súčasných výzvach, ktorým čelí oblasť medzinárodného práva verejného – právo použitia ozbrojenej sily či hrozby silou. „Novodobé vojny“ alebo, lepšie povedané, ozbrojené konflikty už nie sú súbojom medzi znepriateľenými štátmi, ale sú zložitou zmesou vnútroštátnych a medzinárodných prvkov, pričom sa odohrávajú v neohraničenom prostredí a zhrňajú narastajúci počet štátnych a neštátnych aktérov. Súčasné ozbrojené strety sa odlišujú od konvenčných vojen hlavne svojím kontextom, úlohami štátnych a ne-*

štátnych aktérov, metódami, motívmi, cieľmi a ich obeťami. Narastajú obavy z nedostatočnej reakcie na moderné bezpečnostné hrozby a humanitárne katastrofy, ako napríklad v Rwande a Sýrii. Takéto obavy viedli k tomu, aby sa posúvali hranice dané legislatívou, v snahe vytvoriť aplikovateľnú normu oprávňujúcu k preventívnemu použitiu sily alebo jej použitiu s humanitárnym cieľom. Príspevok skúma koncepty humanitárnej intervencie a zodpovednosti za ochranu.

**Kľúčové slová:** Medzinárodné právo; medzinárodné právo verejné; právo ozbrojených konfliktov; dovoľené spôsoby použitia sily či hrozby silou; Organizácia Spojených národov; Charta Organizácie Spojených národov; humanitárna intervencia; zodpovednosť za ochranu.

## Dovoľené spôsoby použitia sily či hrozby silou v medzinárodných vzťahoch

Útočná vojna, inak povedané právo siahnúť k vojne bolo v minulosti bežným a prípustným prostriedkom riešenia zahraničnej politiky štátov, postupne okliešteným normami medzinárodného práva verejného.

Vývoj medzinárodnoprávnej úpravy práva siahnúť k vojne smeroval pod vplyvom dvoch svetových vojen postupne k jeho značnému obmedzeniu. Briand-Kelloggovým paktom z 27. augusta 1928 (tzv. Parížska zmluva, platná od 24. júla 1929)<sup>1</sup> vyhlásilo do konca roku 1929 takmer 50 štátov sveta a do roku 1939 až 63 zmluvných strán, že odsudzujú vojnu ako prostriedok riešenia medzinárodných konfliktov a zriekajú sa jej ako prostriedku národnej politiky vo svojich vzájomných vzťahoch. Štáty uvedeným dokumentom vyjadrili voči sebe záväzok, že urovnanie alebo vyriešenie všetkých sporov a konfliktov, ktoré môžu medzi nimi vzniknúť, nech sú akejkol'vek povahy alebo pôvodu, sa nemá nikdy uskutočniť inak, ako mierovými prostriedkami.

S cieľom zabrániť budúcim vojnám prijalo svetové spoločenstvo, otrásené dvoma svetovými vojnami, v Charte Organizácie Spojených národov princíp zákazu hrozby silou a použitia sily.<sup>2</sup> Medzinárodné spo-

<sup>1</sup> Pred prijatím uvedeného paktu sa medzinárodné spoločenstvo pokúšalo o zmluvné vyjadrenie zákazu vojny napríklad v *Protokole o pokojnom riešení medzinárodných sporov z 2. októbra 1924* (Ženevský protokol), ktorý, napriek tomu, že bol prijatý všetkými 47 členmi Spoločnosti národov, nenadobudol platnosť z dôvodu jeho neratifikovania Spojeným kráľovstvom Veľkej Británie a Severného Írska.

<sup>2</sup> Organizácia Spojených národov je medzinárodná organizácia založená v roku 1945 po druhej svetovej vojne 51 krajinami, ktoré sa zaviazali zachovávať medzinárodný mier

členstvo doň premietlo svoj predpoklad, že okrem vojny sa počíta aj s inými prípadmi násilia páchaného medzi štátmi, ktorých sa štáty mienia vystríhať rovnako ako vojny, a preto akékoľvek použitie ozbrojenej sily v rozpore s medzinárodným právom by malo byť automaticky považované za útočnú vojnu, agresiu.

Charta Organizácie Spojených národov je medzinárodným spoločenstvom považovaná za jeden zo základných stavebných pilierov súčasného systému medzinárodného práva verejného. Jej celosvetová aplikovateľnosť spočíva v skutočnosti, že zakladá *povinnosť členov Organizácie Spojených národov postarať sa o to, aby i štáty, ktoré nie sú jej členmi, konali podľa týchto zásad, pokiaľ je to potrebné pre udržanie medzinárodného mieru a bezpečnosti* (článok 2 ods. 6 Charty Organizácie Spojených národov), čím zakladá práva a povinnosti vyplývajúce z tohto dokumentu nielen jej signatárom. Podľa Charty Organizácie Spojených národov sa členské štáty, okrem iného, zaväzujú *postupovať spoločne alebo jednotlivo, aby v spolupráci s Organizáciou Spojených národov dosiahli ciele založené na úcte k zásade rovnoprávnosti a sebaurčenia národov, zahrňujúc všeobecnú úctu k ľudským právam a základným slobodám*. V zmysle článku 2 ods. 4 Charty Organizácie Spojených národov sa všetci členovia Organizácie Spojených národov *vystríhajú vo svojich medzinárodných stykoch hrozby silou alebo použitia sily proti územnej celistvosti alebo politickej nezávislosti každého štátu, ako aj každého iného spôsobu nezlučiteľného s cieľmi Organizácie Spojených národov a riešia svoje medzinárodné spory mierovými prostriedkami tak, aby neohrozili medzinárodný mier a bezpečnosť ani spravodlivosť* (článok 2 ods. 3 Charty Organizácie Spojených národov).

Charta Organizácie Spojených národov stanovuje nasledovné výnimky z pravidla vyplývajúceho z článku 2 ods. 4 Charty Organizácie Spojených národov, t.j. dovolenými spôsobmi použitia sily či hrozby silou<sup>3</sup> sú:

---

a bezpečnosť, rozvíjať priateľské vzťahy medzi národmi a podporovať sociálny pokrok, lepšie životné podmienky a ľudské práva. Bližšie pozri OSN vo všeobecnosti. In: *UNIS Vienna* [online]. 2020 [cit. 2020-02-03]. Dostupné na: <http://www.unis.unvienna.org/unis/sk/topics/un-general.html>.

<sup>3</sup> Posúdenie legitimacy ozbrojeného konfliktu prináleží systému právnych noriem *ius ad bellum*, normám upravujúcim právo na vojnu, ktoré určujú kritériá medzinárodným spoločenstvom dovoleného použitia ozbrojenej sily v medzinárodných vzťahoch. *Ius ad bellum* predpokladá kumulatívne splnenie viacerých podmienok, ktorými sú spravodlivý dôvod, správny úmysel, použitie odobrené oprávnenou autoritou, predpokladaný úspech, posledná možnosť, proporционаlita nasadenia síl a prostriedkov.

- ✚ ozbrojené akcie uskutočnené na základe rezolúcie Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov v prípade ohrozenia mieru, porušenia mieru alebo útočných činov podľa článkov 41 a 42 Kapitoly VII Charty Organizácie Spojených národov,<sup>4</sup> vrátane ozbrojených akcií uskutočnených oblastnými organizáciami v rámci tzv. oblastných dohôd na základe splnomocnenia či súhlasu Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov podľa článku 53 Kapitoly VIII Charty Organizácie Spojených národov;
- ✚ výkon individuálnej a kolektívnej sebaobrany pred ozbrojeným útokom podľa článku 51 Kapitoly VII Charty Organizácie Spojených národov;
- ✚ mierové misie Organizácie Spojených národov, tzv. Peacekeeping podľa Kapitoly VI<sup>5</sup> a tzv. Peace Enforcement podľa Kapitoly VII Charty Organizácie Spojených národov a iné;
- ✚ spoločná akcia uskutočnená piatimi stálymi členmi Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov podľa článku 106 Kapitoly XVII Charty Organizácie Spojených národov – Prechodné bezpečnostné opatrenia;<sup>6</sup>
- ✚ útok proti bývalému nepriateľskému štátu podľa článku 107 Kapitoly XVII Charty Organizácie Spojených národov – Prechodné bezpečnostné opatrenia,<sup>7</sup> v nadväznosti na článok 53 Kapitoly VIII Charty Organizácie Spojených národov;<sup>8</sup>

<sup>4</sup> Bezpečnostná rada Organizácie Spojených národov určí, či ide o ohrozenie mieru, porušenie mieru alebo útočný čin, a odporučí alebo rozhodne, aké opatrenia sa majú urobiť podľa článkov 41 a 42 *Charty Organizácie Spojených národov*, aby boli zachované medzinárodný mier a bezpečnosť.

<sup>5</sup> Napríklad v bývalej Juhoslávii, Libérii, Angole, Mozambiku, Somálsku či Sierra Leone.

<sup>6</sup> Kým nadobudnú účinnosť osobitné dohody spomínané v článku 43, ktoré Bezpečnostnej rade Organizácie Spojených národov po jej uvážení umožnia, aby začala vykonávať svoje úlohy podľa článku 42, strany zúčastnené na vyhlásení štyroch štátov podpísanom v Moskve dňa 30. októbra 1943, ako i Francúzsko sa poradia podľa odseku 5 tohto vyhlásenia navzájom, a ak je to podľa okolností potrebné, aj s inými členmi Organizácie Spojených národov o takej spoločnej akcii v mene Organizácie Spojených národov, ktorá by bola žiaduca pre zachovanie medzinárodného mieru a bezpečnosti (článok 106 Kapitoly XVII *Charty Organizácie Spojených národov* – Prechodné bezpečnostné opatrenia).

<sup>7</sup> Ak ide o akciu proti štátu, ktorý bol počas druhej svetovej vojny nepriateľom ktoréhokoľvek signatára Charty Organizácie Spojených národov, nijaké ustanovenie v nej nerobí takúto akciu neplatnou, a ani jej nebráni, ak ju ako dôsledok tejto vojny podnikli alebo schválili vlády, ktoré majú za takúto akciu zodpovednosť (článok 107 Kapitoly XVII *Charty Organizácie Spojených národov* – Prechodné bezpečnostné opatrenia).

<sup>8</sup> Bezpečnostná rada Organizácie Spojených národov tam, kde je to namieste, použije takéto oblastné dohody alebo orgány pre donucovacie akcie pod svojou právomocou. Avšak nijaká donucovacia akcia sa nepodnikne podľa oblastných dohôd alebo oblastnými or-

- ✚ použitie ozbrojenej sily na území iného suverénneho štátu s jeho výslovným súhlasom.

K vyššie uvedeným legálnym prípadom použitia ozbrojenej sily, priamo vyvoditeľným z Charty Organizácie Spojených národov, bývajú zaraďované i nasledovné inštitúty medzinárodného práva verejného, ktorým sa budeme v našom príspevku podrobnejšie venovať:

- ✚ národnooslobodzovací boj, ktorý je vedený vojenskými prostriedkami, tzv. *právo národov na sebaurčenie*;
- ✚ *humanitárna intervencia*;
- ✚ *zodpovednosť za ochranu* (anglicky Responsibility to Protect alebo R2P).

### Právo národov na sebaurčenie

Pôvod pojmu zásada práva národov na sebaurčenie je možné identifikovať v kontexte prijatia americkej Deklarácie nezávislosti (1776)<sup>9</sup> a francúzskej Deklarácie práv človeka a občana (26. august 1789),<sup>10</sup> ktoré sa nesú v duchu zásady, že vláda má byť zodpovedná ľudu.

Prvým teoretikom, ktorý rozpracoval koncepciu práva národov na sebaurčenie, bol ruský komunistický revolucionár Vladimír Iljič Lenin.

---

gánmi bez splnomocnenia Bezpečnostnej rady, s výnimkou opatrení proti niektorému nepriateľskému štátu, bližšie určených v odseku 2 tohto článku, tak, ako sú určené v článku 107 alebo v oblastných dohodách smerujúcich proti obnoveniu útočnej politiky takého štátu, a tookiaľ nebude Organizácia Spojených národov na žiadosť zainteresovaných vlád poverená úlohou zabrániť novému útoku zo strany takéhoto štátu (ods. 1 článok 53 Charty Organizácie Spojených národov). Výraz „nepriateľský štát“, ako sa používa v odseku 1 tohto článku, sa vzťahuje na každý štát, ktorý bol počas druhej svetovej vojny nepriateľom ktoréhokoľvek zo signatárov Charty Organizácie Spojených národov.

<sup>9</sup> „Keď sa v priebehu ľudských životov stane pre niektorý národ nevyhnutné rozviazať politické vzťahy, ktoré ho pútili k inému národu, a zaujať medzi mocnosťami sveta oddelené a rovnocenné postavenie, na aké ho oprávňujú zákony prírody a Boha prírody, tak jednoduchá úcta k názoru ľudstva vyžaduje, aby vyhlásil príčiny, ktoré ho vedú k odtrhnutiu.“ [...] „Slávnostne zverejňujeme a vyhlasujeme, že tieto kolónie sú a po práve majú nárok byť slobodnými a nezávislými štátmi, že sú zbavené všetkej poddanosti voči britskej korune a že všetky politické vzťahy medzi nami a štátom Veľká Británia sú a majú byť úplne rozviazané.“ Bližšie pozri America's Founding Documents. In: *National Archives* [online]. 2020 [cit. 2020-02-03]. Dostupné na: <https://www.archives.gov/founding-docs>.

<sup>10</sup> Ideové východisko transformácie feudálnej stavovskej spoločnosti na spoločnosť rovnoprávných občanov; téza prirodzených a neodňateľných ľudských práv, ako sú sloboda, majetok, bezpečnosť a kladenie odporu proti útlaku; princíp suverenity ľudu, v zmysle ktorého je národ nositeľom suverenity a štátne orgány a jednotlivci odvodzujú svoju moc od ľudu.

Uvedenej téme sa venoval v kontexte svojich teoretických prác v rokoch 1915 a 1916, ktorými obhajoval nutnosť socialistických revolúcií. Jeho koncepcie boli oficiálne prezentované počas socialistickej revolúcie v Rusku, v rámci Dekrétu o mieri z 26. októbra 1917.

Väčšie uznanie sa dostalo koncepcii práva národov na sebaurčenie, ktorá bola po prvý raz oficiálne prezentovaná v rámci prejavu amerického prezidenta Woodrowa Wilsona pred Kongresom Spojených štátov amerických dňa 8. januára 1918, vo forme štrnástich bodov, ktoré sa týkali mierového usporiadania v povojnovej Európe, známych ako tzv. Nový svetový poriadok. Pre Wilsona to bol kľúč k trvalému mieru v Európe. Koncepcie Lenina a Wilsona sa zhodovali v priznaní práva národa na sebaurčenie utláčaným národom. Výraznou odlišnosťou v prístupe oboch politikov bola otázka použitia ozbrojenej sily. Kým Lenin preferoval okamžité oslobodenie národov spod koloniálnej nadvlády i za cenu použitia ozbrojenej sily, Wilson favorizoval tzv. liberálno-reformný prístup, bez aplikácie práva na násilné revolúcie.

Medzinárodnoprávne zakotvenie práva národov na sebaurčenie bolo následne uskutočnené medzinárodným spoločenstvom nepriamo v rámci tzv. Parížskych mierových zmlúv (v rokoch 1919 až 1921) a konkretizované v rámci tzv. Paktu Spoločnosti národov (1919), ktorý predstavuje spoločnú prvú časť Versailleskej mierovej zmluvy s Nemeckom, Veľkej Saint-Germainskej mierovej zmluvy s Rakúskom, Trianonskej mierovej zmluvy s Maďarskom, Neuillskej mierovej zmluvy s Bulharskom a Sévreskej mierovej zmluvy s Tureckom.

Po druhej svetovej vojne slúžilo právo národov na sebaurčenie najmä ako prostriedok zápasu proti koloniálnemu usporiadaniu sveta, v ktorom hŕstka európskych mocností využívala ľudské a prírodné zdroje technologicky menej vyspelých národov. Podrobené národy boli riadené vládou, ktorú nepovažovali za svoju vlastnú vládu, a právo na sebaurčenie im umožňovalo takejto nadvláde sa vzoprieť. Sebaurčenie štátotvorného spoločenstva je tu založené na skupinovej identite určenej podľa kritérií „*my – oni*“. Národ sa cíti byť slobodný, ak moc, ktorá mu vládne, považuje za vlastnú, a neslobodný, ak túto moc považuje za cudziu. V demokratickej forme vlády sa sloboda národa manifestuje prostredníctvom účasti jednotlivca na správe verejných vecí. Sloboda kolektívu sa tak spája s individuálnymi politickými právami. Individuálna sloboda *od moci* (právo na nedotknuteľnosť osoby, vlastníctva, obydlia) sa doplnila o individuál-

nu slobodu *k moci* (právo na účasť na voľbách, referende). Podľa Aristotela k slobode patrí skutočnosť, že sa striedavo poslúcha a vládne.<sup>11</sup>

V zmysle I. Dodatkového protokolu k Ženevským dohovorom z 12. augusta 1949 o ochrane obetí medzinárodných ozbrojených konfliktov (Ženeva, 8. jún 1977) sa pod medzinárodným ozbrojeným konfliktom rozumejú „*ozbrojené konflikty, v ktorých národy bojujú proti koloniálnej nadvláde a cudzej okupácii a proti rasistickým režimom, aby uplatnili svoje právo na sebaurčenie, ako je zakotvené v Charte Organizácie Spojených národov a v Deklarácii zásad medzinárodného práva týkajúcej sa priateľských vzťahov a spolupráce medzi štátmi v súlade s Chartou Organizácie Spojených národov*“.<sup>12</sup> V dôsledku citovaného ustanovenia získali národy bojujúce proti niektorému štátu ako zmluvnej strane Ženevských dohovorov a jeho I. Dodatkového protokolu možnosť mať rovnaké práva a povinnosti ako suverénne štáty, za podmienky, že subjekt, ktorý je možné považovať za ich predstaviteľa, sa zaviazal, že sa bude v konflikte riadiť Ženevskými dohovormi a ich I. Dodatkovým protokolom. Uvedené znenie I. Dodatkového protokolu<sup>13</sup> sa stalo základom myšlienky mnohých internacionalistov, ktorí považujú národnooslobodzovacie boje za medzinárodným právom dovolený legálny prostriedok prípadného použitia ozbrojenej sily v medzinárodných stykoch.

Zásada práva národov na sebaurčenie existuje v medzinárodnom práve i v obyčajovej podobe. Túto skutočnosť potvrdzuje judikatúra medzinárodných súdnych orgánov, okrem iných aj rozsudok v sporovej veci Východný Timor (1995),<sup>14</sup> v ktorom Medzinárodný súdny dvor konštatoval, že právo národov na sebaurčenie sa vyvinulo z Charty Organizácie Spojených národov a z praxe Organizácie Spojených národov, má charakter *erga omnes* a je „jednou zo základných zásad súčasného medzinárodného práva“.<sup>15</sup>

<sup>11</sup> Bližšie pozri PROCHÁZKA, R. a M. KÁČER. *Teória práva*. 1. vyd. Bratislava: C. H. Beck, 2013, s. 14-15. ISBN 978-80-89603-14-5.

<sup>12</sup> Prijaté ako Rezolúcia Valného zhromaždenia Organizácie Spojených národov č. 2625 v roku 1970.

<sup>13</sup> Publikované v Zbierke zákonov pod č. 168/1991 Zb.

<sup>14</sup> Bližšie pozri *Case Concerning East Timor (Portugal v. Australia)* [1995-06-30] [online]. International Court of Justice, Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders, 1995, s. 90-106 [cit. 2020-02-03]. Dostupné na: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/84/084-19950630-JUD-01-00-EN.pdf>.

<sup>15</sup> Bližšie pozri JANKUV, J., D. LANTAJOVÁ, M. ŠMID a K. BLAŠKOVIČ. *Medzinárodné právo verejné: Prvá časť*. 1. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015, s. 100-105. ISBN 978-80-7380-559-3.



Napriek skutočnosti, že právo národov na sebaurčenie je možné vnímať ako jednu zo základných zásad súčasného medzinárodného práva, je nutné ho vo vzťahu k legitimitate použitia ozbrojenej sily vnímať aj v kontexte so zásadou nemenej dôležitou, a tou je záväzok svetového spoločenstva vystrihať sa vo svojich medzinárodných stykoch hrozby silou alebo použitia sily proti územnej celistvosti alebo politickej nezávislosti každého štátu, ako i každého iného spôsobu nezlučiteľného s cieľmi Organizácie Spojených národov (článok 2 Charty Organizácie Spojených národov).

Medzinárodné právo však nepriamo naznačuje tiež možnosť, aby národ pri realizácii práva na sebaurčenie ozbrojenú silu použil. V Deklarácii zásad priateľských vzťahov a spolupráce medzi štátmi (24. október 1970)<sup>16</sup> je uvedené, že *„Každý štát je povinný vystrihať sa akéhokoľvek násilného konania, ktoré zbavuje národy ich práva na sebaurčenie, slobodu a nezávislosť. Takéto národy sú vo svojom odpore voči takýmto násilným akciám a v procese uplatnenia svojho práva na sebaurčenie oprávnené požadovať pomoc a dostávať ju v súlade s cieľmi a zásadami Charty Organizácie Spojených národov“*.

Vo vzťahu k vyššie uvedenému teda právo národov na sebaurčenie neopravňuje automaticky narušiť územnú celistvosť štátu, a to nielen vo vzťahu k zásade chrániacej jeho územnú celistvosť, ale ani z dôvodu nutnosti vystrihať sa vo svojich medzinárodných stykoch použitia sily, iba ak by tento štát použil násilie voči národu realizujúcemu svoje právo na sebaurčenie ako prvý.

## Humanitárna intervencia

*Ozbrojená intervencia musí stále ostať alternatívou poslednej inštancie, ale tvárou v tvár masovému vraždeniu je alternatívou, ktorej sa nemôžeme zriecť.*<sup>17</sup>

Medzi zástancami humanitárnej intervencie je možné stretnúť sa s názorom, že humanitárnu intervenciu možno vnímať ako potenciálnu

<sup>16</sup> Bližšie pozri *Resolution No. 2625 (XXV)* [Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in Accordance with the Charter of the United Nations] [1970-10-24]. Rezolúcia Valného zhromaždenia Organizácie Spojených národov, 1970, UN Doc. A/RES/2625 (XXV).

<sup>17</sup> Bližšie pozri ANNAN, K. A. *We the Peoples: The Role of the United Nations in the 21<sup>st</sup> Century* [online]. 1<sup>st</sup> ed. New York: United Nations, Department of Public Information, 2000, s. 48 [cit. 2020-02-03]. ISBN 92-1-100844-1. Dostupné na: [https://www.un.org/en/events/pastevents/pdfs/We\\_The\\_Peoples.pdf](https://www.un.org/en/events/pastevents/pdfs/We_The_Peoples.pdf).



d'alšiu výnimku k vyššie uvedeným, dovoleným a prevažnou väčšinou svetového spoločenstva akceptovaným spôsobom použitia ozbrojenej sily, kde ide o jej použitie alebo hrozbu jej použitia ako odpoveď na závažné porušovanie ľudských práv, s mandátom Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov a bez súhlasu vlády dotknutého štátu, na území ktorého k závažnému porušovaniu ľudských práv dochádza.

Nakoľko humanitárna intervencia nie je medzinárodným právom jednoznačne definovaná a postoj k nej je nejednoznačný, posúva sa jej legitimita skôr do polohy problému právno-politického. Pre potreby nášho príspevku možno humanitárnu intervenciu definovať ako použitie ozbrojenej sily štátom alebo skupinou štátov, ktorých cieľom je zabrániť alebo ukončiť rozsiahle a hrubé porušovanie základných ľudských práv občanov, ktorí nie sú občanmi intervenujúceho štátu či štátov, a to bez pozvania štátu, na teritóriu ktorého je ozbrojená sila použitá.

Silné štáty, zväčša svetové veľmoci zohrávajúce z hľadiska inštitucionálneho a ekonomického kontextu významnejšiu úlohu, majú na medzinárodnej scéne oproti iným štátom väčšiu rozhodovaciu právomoc. Tieto „silné štáty“, majúce väčší vplyv, často narúšajú suverenitu iných štátov, prevažne z nie úplne jednoznačných dôvodov.

Národy a entity snažiacie sa o sebaurčenie môžu prostredníctvom humanitárnej intervencie získať významnú podporu zo strany „silných štátov“, ktoré sa takýmto spôsobom rozhodnú zabrániť centrálnej vláde v utláčaní určitej skupiny obyvateľstva. Práve takáto, často s dobrým úmyslom realizovaná nejednoznačná forma uprednostňovania jedného štátu pred iným štátom vrhá zlé svetlo na bezpochyby pôvodne dobré úmysly stojace za týmto inštitútom medzinárodného práva.

Humanitárna intervencia je naprieč svetovým spoločenstvom, napriek jej šľachetnej idei chrániť ľudské práva, spochybňovaná predovšetkým s odkazom na nejasné motívy a národné záujmy intervenujúcich štátov, ktoré vedú štáty konať vtedy, keď im to vyhovuje, a zdržať sa konania v prípadoch, keď to vyžaduje ich národný záujem. Inštitút humanitárnej intervencie je tak legitímne spochybňovaný s odkazom na jeho používanie a zneužívanie ako nástroja zahraničnej politiky silných štátov, respektíve ako neoimperialistického nástroja zahraničnej politiky liberálnych demokracií.<sup>18</sup>

---

<sup>18</sup> Bližšie pozri RATICOVÁ, J. a D. KAŠČÁKOVÁ. „Politika ochrany“: reformulácia konceptuálneho rámca reakcie OSN na ohrozenia mieru a bezpečnosti. *Politické vedy* [online]. 2012, roč. 15, č. 1, s. 110-111 [cit. 2020-02-03]. ISSN 1335-2741. Dostupné na: <http://www.po->

Mnohé štáty sa oprávnenne stavajú k humanitárnej intervencii skepticky, avšak naprieč svetovým spoločenstvom panuje zhoda v tom, že základné ľudské práva a slobody každého jednotlivca musia byť rešpektované a zločiny proti ľudskosti sa nesmú tolerovať.

Napriek snahe zástancov humanitárnych intervencií by sme však ich argument legitimity takejto formy zásahu do suverenity štátu, na území ktorého má byť bez jeho súhlasu použitá ozbrojená sila, ťažko podporili konkrétnym článkom Charty Organizácie Spojených národov. V zmysle Charty Organizácie Spojených národov je zakázané aj samotné pohrozenie použitím sily, čím tvorcovia tohto dokumentu, v snahe zabrániť budúcim vojnám, sledovali cieľ nastaviť systém kolektívnej bezpečnosti najvyššieho štandardu.

Oponenti humanitárnych intervencií poukazujú práve na článok 2 ods. 4 Charty Organizácie Spojených národov, v zmysle ktorého sa *všetci členovia Organizácie Spojených národov zaväzujú konať podľa zásady zákaza hrozby silou alebo použitia sily proti územnej celistvosti alebo politickej nezávislosti každého štátu, ako aj každého iného spôsobu nezlučiteľného s cieľmi Organizácie Spojených národov*. Svoj zamietavý postoj k humanitárnym intervenciám podporujú taktiež článkom 2 ods. 7 Charty Organizácie Spojených národov, podľa ktorého *nijaké ustanovenie tejto Charty nedáva Organizácii Spojených národov právo zasahovať do vecí, ktoré podstatne patria do vnútornej právomoci štátov, ani nezaväzuje jej členov, aby takéto veci podrobili riešeniu podľa tejto Charty*. Pre oponentov takejto formy intervencie sú práve uvedené, z ich pohľadu absolútne jednoznačné ustanovenia Charty Organizácie Spojených národov dostatočné na to, aby sa čo i len vôbec diskutovalo o jej prípadnej legitimitate.

Na zmiernenie uvedeného zamietavého postoja je možné nájsť priamo v Charte Organizácie Spojených národov argumenty umožňujúce menej striktný výklad jej vyššie zmienených článkov, ktoré by podporili častokrát nutnosť zasiahnuť s cieľom ochrany ľudských životov.

Jedným z takýchto argumentov je samotný článok 2 ods. 4 Charty Organizácie Spojených národov, ktorý nezakazuje štátom sa vo svojich medzinárodných stykoch vystríhať hrozby silou alebo použitia sily „absolútne“. To, čo zakazuje, je skutočnosť, aby táto hrozba alebo použitie sily

nesmerovalo proti územnej celistvosti alebo politickej nezávislosti iného štátu. Teda, ak je preukázateľné, že cieľom humanitárnej intervencie nie je dobitie a podmanenie územia iného štátu, mohlo by sa predpokladať, že použitie sily voči inému suverénnemu štátu s cieľom ochrániť jeho obyvateľov by nemuselo byť v rozpore s Chartou Organizácie Spojených národov. Medzinárodné spoločenstvo v povojnových časoch, kedy vznikali medzinárodné dokumenty, ako sú Charta Organizácie Spojených národov a tie, ktoré upravujú právo ozbrojených konfliktov, nepočítalo so skutočnosťou, že ozbrojené sily by mohli byť použité voči inému štátu aj s „dobrým úmyslom“.

Ďalším argumentom zmierňujúcim zamietavý postoj k humanitárnym intervenciám je záverečná časť článku 2 ods. 4 Charty Organizácie Spojených národov, podľa ktorej všetci členovia Organizácie Spojených národov sa zaväzujú vystríhať sa vo svojich medzinárodných stykoch hrozby silou alebo použitia sily proti územnej celistvosti alebo politickej nezávislosti každého štátu, ako *aj každého iného spôsobu nezlučiteľného s cieľmi Organizácie Spojených národov*. Za podmienky, ak Bezpečnostná rada Organizácie Spojených národov zlyhá vo výkone jednej zo svojich hlavných povinností, ktorou je ochrana ľudských práv, je humanitárna intervencia aj bez súhlasu Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov legálna. Ak Bezpečnostná rada Organizácie Spojených národov ako pôvodný nositeľ povinnosti ochrany ľudských práv nezabráni ich porušovaniu, tak ju štáty v tejto jej úlohe môžu nahradiť, nakoľko ciele Organizácie Spojených národov v zmysle článku 1 Charty Organizácie Spojených národov tvoria: *zachovať medzinárodný mier a bezpečnosť a pre tento cieľ robiť účinné kolektívne opatrenia; [...] uskutočňovať medzinárodnú spoluprácu riešením medzinárodných problémov hospodárskeho, sociálneho, kultúrneho alebo humanitného rázu podporovaním a posilňovaním úcty k ľudským právam a základným slobodám pre všetkých bez rozdielu rasy, pohlavia, jazyka alebo náboženstva; byť strediskom, ktoré by uvádzalo do súladu úsilia národov pri dosahovaní týchto spoločných cieľov*. Z pohľadu uvedeného argumentu v situácii, ak Bezpečnostná rada Organizácie Spojených národov nezabráni rozsiahlemu porušovaniu základných ľudských práv, štáty by ju mali v tejto jej povinnosti zastúpiť, t.j. mohli by tak učiniť aj bez jej súhlasu.

Taktiež možno nájsť argument v prospech legitimacy humanitárnych intervencií aj prostredníctvom expanzívneho výkladu článku 39 Charty Organizácie Spojených národov, v zmysle ktorého Bezpečnostná rada Organizácie Spojených národov určí, *či ide o ohrozenie mieru, porušenie mie-*

*ru alebo útočný čin*, a odporučí alebo rozhodne, aké opatrenia sa majú urobiť podľa článkov 41 a 42 Charty Organizácie Spojených národov, aby boli zachované medzinárodný mier a bezpečnosť. V predmetnom článku je uvedené, že Bezpečnostná rada Organizácie Spojených národov je oprávnená autorizovať použitie sily, ak má za to, že došlo k ohrozeniu, prípadne porušeniu mieru, alebo došlo k útočnému činu. Skutočnosť, že nie je nutné, aby došlo k porušeniu medzinárodného mieru, nakoľko v zmysle daného článku je postačujúce, že ide o *ohrozenie mieru*, oprávňuje štáty, s cieľom ukončiť rozsiahle porušovanie ľudských práv, k intervencii, napriek tomu, že nepokoje v tomto štáte nemajú cezhraničný vplyv, t.j. sú vnútroštátneho charakteru.

Podľa Charty Organizácie Spojených národov sa členské štáty zaväzujú postupovať spoločne alebo jednotlivo, aby v spolupráci s Organizáciou Spojených národov dosiahli ciele *založené na úcte k zásade rovnoprávnosti a sebaurčenia národov*, zahrňujúc *všeobecnú úctu k ľudským právam a základným slobodám*, z čoho možno vyvodit', že situácie rozsiahleho porušovania ľudských práv môžu oprávňovať k jednostrannej alebo kolektívnej humanitárnej intervencii, pokiaľ takéto konanie prebieha pod záštitou Organizácie Spojených národov.

Pôvodný koncept a pohľad na suverenitu a princíp nezasahovania v zmysle článku 2 ods. 7 Charty Organizácie Spojených národov sa v medzinárodnom právnom systéme za posledných 60 rokov nepochybne zmenil. Na zmenu vnímania suverenity štátu s možnosťou jej narušenia z dôvodu ochrany ľudských práv mali bezpochyby významný vplyv dvaja africkí generálni tajomníci Organizácie Spojených národov, pôsobiaci na čele tejto medzinárodnej organizácie v deväťdesiatych rokoch minulého storočia, a to Butrus Butrus-Ghálí a Kofi Annan. Butrus Butrus-Ghálí v dokumente Agenda pre mier 1992 vyhlásil, že „... *doba absolútnej a exkluzívnej suverenity pominula, jej teórie nikdy nezodpovedali realite*“, a vyzval predstaviteľov štátov, aby ju aj takto poňali a pokúsili sa „*nájsť rovnováhu medzi potrebami dobrej vnútroštátnej správy a požiadavkami stále prepojenejšieho sveta*“.<sup>19</sup>

Právo na intervenciu je v súčasnosti podporované i názorom, že v prípadoch, ak hrozia veľké straty na ľudských životoch a dochádza k rozsiahlemu porušovaniu ľudských práv a slobôd, je povinnosťou štát-

<sup>19</sup> Bližšie pozri *An Agenda for Peace: Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peace-keeping* [1992-06-17]. Bezpečnostná rada Organizácie Spojených národov, 1992, UN Doc. A/47/277 - S/24111, ods. 17.

tov konať, ideálne s mandátom Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov, ale v nevyhnutných prípadoch aj bez neho, s odkazom na univerzálne platnú hodnotu ľudských práv a ľudského života, ktorý by mal mať prednosť pred ochranou národných záujmov jednotlivých štátov a ich suverenitou.

Akceptovateľným riešením sa stáva aktívne presadzovanie tzv. ľudskej ochrany (anglicky *human protection*) ako špecifickej oblasti ľudskej bezpečnosti (anglicky *human security*).<sup>20</sup>

Koncept ľudskej bezpečnosti podporil i bývalý generálny tajomník Organizácie Spojených národov Kofi Annan na Miléniovom samite, kde vyzval ku zmene vnímania bezpečnosti ako ochrany teritória ku bezpečnosti zameranej na ochranu jednotlivcov. V Miléniovej správe taktiež vyzval medzinárodnú komunitu k zaisteniu troch základných cieľov ľudskej bezpečnosti, ktoré tvoria:<sup>21</sup>

- ✚ oslobodenie od strachu (anglicky *freedom from fear*) upustením od násilných konfliktov, ktoré majú za následok ohrozenie ľudskej bezpečnosti a straty na životoch;
- ✚ oslobodenie od biedy (anglicky *freedom from want*) riešením problémov súvisiacich s epidémiami, potravinovým nedostatkom a chudobou vo svete;
- ✚ umožnenie dôstojného života (anglicky *freedom to live in dignity*).

V spojení s postupným nabieraním kompetencií prostredníctvom interpretácie Charty Organizácie Spojených národov sa Bezpečnostná rada Organizácie Spojených národov snaží zmenšovať priepasť medzi legitimizáciou a aktívnym reagovaním na krízy a ohrozenia mieru a bezpečnosti prostredníctvom tzv. „politiky ochrany“, ktorá v sebe prepája princípy ochrany civilného obyvateľstva a doktríny Zodpovednosti za ochranu.<sup>22</sup>

---

<sup>20</sup> Základom konceptu ľudskej bezpečnosti je, že popri bezpečnosti štátu je nutné venovať pozornosť aj bezpečnosti jednotlivcov bez ohľadu na ich národnosť, farbu pleti, pohlavie a sociálne postavenie. V porovnaní so zodpovednosťou za ochranu je uvedený koncept oveľa obširnejší, nakoľko nemá ambíciu chrániť obyvateľstvo len pred najzávažnejšími medzinárodnými zločinmi, ale jeho cieľom je zaistiť mu čo najvyšší štandard dobrého života (anglicky tzv. *well-being*).

<sup>21</sup> Bližšie pozri *We the Peoples: The Role of the United Nations in the 21<sup>st</sup> Century* (Millennium Report of the Secretary-General). In: *United Nations* [online]. 2020 [cit. 2020-02-03]. Dostupné na: [https://www.un.org/en/events/pastevents/we\\_the\\_peoples.shtml](https://www.un.org/en/events/pastevents/we_the_peoples.shtml).

<sup>22</sup> Bližšie pozri RATICOVÁ, J. a D. KAŠČÁKOVÁ. „Politika ochrany“: reformulácia konceptuálneho rámca reakcie OSN na ohrozenia mieru a bezpečnosti. *Politické vedy* [online]. 2012,

## Od humanitárnej intervencie ku Zodpovednosti za ochranu

*Aj právo, aj morálka sú normatívne systémy práve preto, že pozostávajú zo štandardov, ktoré pôsobia ako nezávislé a výlučné motívy pre voľbu toho, čo je správne.*<sup>23</sup>

Koniec studenej vojny priniesol so sebou zmenu v povahe ozbrojených konfliktov, ich aktérov i zmenu cieľových skupín, voči ktorým sa začala nasadzovať ozbrojená sila. Genocídy, masívne porušovania ľudských práv, akých bolo svetové spoločenstvo svedkom v Rwande, v meste Srebrenica v Bosne a Hercegovine alebo v Kosove, a následné hlboké humanitárne krízy podnietili zrod morálnej zodpovednosti medzinárodného spoločenstva za ochranu obyvateľstva, na ktorom boli páchané takéto závažné zločiny. Zatiaľ čo prevažná väčšina štátov dospela ku zhode, že hoci nie je správne nečinne sledovať páchanie najzávažnejších porušení ľudských práv, problematickým sa ukázal výkon faktického zásahu v praxi.

Jednou z humanitárnych intervencií, ktorá výrazne zmenila pôvodný pohľad svetového spoločenstva na rozmer suverenity štátu a z nej vyplývajúcich privilégií vo vzťahu k nutnosti zasiahnuť z dôvodu ochrany ľudských životov, bola intervencia síl Severoatlantickej aliancie v Kosove v roku 1999. Uvedená intervencia vyvolala v rámci medzinárodného spoločenstva rozsiahlu diskusiu k už vyššie zmienenej legitimitate vo vzťahu ku dvom na seba narážajúcim hodnotám – suverenite štátu a koncepcii ľudských práv, ktorá chápe suverenitu štátu ako zodpovednosť štátu za ochranu svojho obyvateľstva. Dôvodom intervencie bolo rozsiahle porušovanie ľudských práv, vrátane masakrov civilného obyvateľstva a etnických čistiek, ktoré prinútilo viac ako jednu pätinu obyvateľov Kosova (t.j. viac ako 400 tisíc obyvateľov) opustiť svoje domovy.<sup>24</sup> Intervencia bola uskutočnená bez súhlasu Belehradu a bez mandátu Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov. Hoci bola z pohľadu splnenia jej primárneho cieľa, t.j. zastaviť masové násilie proti civilnému obyvateľstvu, považovaná za úspešnú, vyvolala diskusiu o jej legitimitate a prípadnom roz-

---

roč. 15, č. 1, s. 111-112 [cit. 2020-02-03]. ISSN 1335-2741. Dostupné na: <http://www.politickevedy.fpvvmv.umb.sk/archiv-vydani/2012/1-2012/raticova-julia-kascakova-dominika.html>.

<sup>23</sup> Bližšie pozri PROCHÁZKA, R. a M. KÁČER. *Teória práva*. 1. vyd. Bratislava: C. H. Beck, 2013, s. 103. ISBN 978-80-89603-14-5.

<sup>24</sup> Bližšie pozri ROBERTS, A. NATO's 'Humanitarian War' over Kosovo. *Survival* [online]. 1999, vol. 41, no. 3, s. 102-123 [cit. 2020-02-03]. ISSN 1468-2699. Dostupné na: <https://doi.org/10.1080/00396339912331342943>.

pore s princípom nezasahovania do vecí, ktoré patria do vnútornej právomoci štátu. Tieto debaty umocnila diskusia o použití vojenskej sily v medzinárodných vzťahoch, najmä ak nie je vedená pod záštitou alebo so súhlasom Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov.

Hoci svetové spoločenstvo dospelo k istému posunu vo vnímaní suverenity štátu, ktorá by nemala predstavovať len jej nedotknuteľnosť, ale aj záväzok ochrany a zodpovednosti voči vlastným občanom, zvrchovanosť štátov zostáva stále jedným zo základných princípov usporiadania medzinárodných vzťahov. Zásahy medzinárodného spoločenstva vedené pod záštitou humanitárnej intervencie, ktorých sme boli svedkami v priebehu deväťdesiatych rokov minulého storočia, predostreli kontroverznú debatu o ich legalite a legitimitate použitia externej sily bez súhlasu štátu, pričom narážali na bariéru (ne)možnosti politickej dohody a kompromisu. Jej nejednoznačné vymedzenie, vnútorná rozporupnosť, ako aj zjavná neochota štátov aplikovať ju v praxi vyústili do jej diskreditácie. Novou úlohou, ktorá pred medzinárodným spoločenstvom vyvstala, bolo hľadanie nového a akceptovateľného spôsobu, akým by bolo svetové spoločenstvo oprávnené zasahovať pri prípadných humanitárnych krízach.

Etnické konflikty v deväťdesiatych rokoch minulého storočia viedli vtedajšieho generálneho tajomníka Organizácie Spojených národov Kofiho Annana k tomu, aby na Valnom zhromaždení Organizácie Spojených národov koncom roka 1999 argumentoval v tom zmysle, že suverenita môže byť podmienená dodržiavaním ľudských práv. Hľadaniu konsenzu ohľadne prechodu od humanitárnej intervencie k ochrane civilného obyvateľstva a zodpovednosti štátov za ochranu tak vlastného obyvateľstva, ako aj obyvateľstva štátu, ktoré nie je ich domovský štát schopný alebo ochotný chrániť, by malo byť zadosťučinené koncepciou Zodpovednosti za ochranu, tzv. R2P (ďalej len „R2P“).

Prístup konceptu R2P k otázkam použitia ozbrojenej sily nie je však príliš novátorský, nakoľko sa drží rámca určeného Chartou Organizácie Spojených národov, v súlade s ktorou podmieňuje humanitárny zásah mandátom Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov. Daný rámec obohacuje či inovuje koncept R2P iba v dvoch smeroch:

I. stanovuje oprávnenosť extenzívneho výkladu výrazu *ohrozenie či porušenie medzinárodného mieru a bezpečnosti* (v zmysle článku 39 Charty Organizácie Spojených národov), na ktorý Charta Organizácie Spojených národov viaže mechanizmus kolektívnej bezpečnosti Organizácie Spojených národov. Na základe obširnejšieho výkladu predmetný výraz



zahrňuje nielen klasické cezhraničné útočné činy, ale aj závažné porušenia ľudských práv, ktoré sa síce odohrávajú na území jedného štátu, avšak svojou brutalitou šokujú svedomité ľudstvo, dotýkajú sa záujmov, hodnôt medzinárodného spoločenstva ako celku. Daná interpretácia sa v praxi presadzuje už od začiatku deväťdesiatych rokov minulého storočia, koncept R2P však neznamená jej absolútne potvrdenie;

II. Záverečný dokument Svetového samitu z roku 2005<sup>25</sup> predpokladá, že v situáciách, kedy dochádza k závažným zločinom a štát zjavne zlyhal, má Bezpečnostná rada Organizácie Spojených národov nielen právo, ale i morálny a politický záväzok zasiahnuť v krajných prípadoch aj vojenskými prostriedkami. V uvedenom smere sa R2P snaží jemne obmedziť absolútnu voľnosť, ktorou Bezpečnostná rada Organizácie Spojených národov pri využívaní nástrojov Kapitoly VII Charty Organizácie Spojených národov disponuje, s apelom na morálnu a politickú zodpovednosť, ktorá by ju prinútila, aby krízové situácie skutočne riešila a zabránilo sa tak opakovaniu rwandských udalostí.<sup>26</sup>

### Zodpovednosť za ochranu

*„Nie každého z nepriateľov ste trafili. Niektorí sú stále živí. Chod'te späť a dorazte ich...! Hroby ešte nie sú dostatočne naplnené. Kto vykoná dobrú prácu a pomôže nám ich naplniť úplne?“* Aj takto sa prostredníctvom hutuovského rádia RTLM (plným názvom Radio Télévision Libre des Mille Collines)<sup>27</sup> počas jari v roku 1994 koordinovalo zabíjanie Tutsiov v Rwande.

<sup>25</sup> Bližšie pozri *Resolution No. 60/1* [2005 World Summit Outcome] [2005-10-24]. Rezolúcia Valného zhromaždenia Organizácie Spojených národov, 2005, UN Doc. A/RES/60/1. Úprava konceptu R2P je v ňom obsiahnutá v ods. 138 až ods. 140, pričom sa zavádza tzv. trojpilierová štruktúra R2P zahrňujúca: zodpovednosť štátov za ochranu svojho obyvateľstva (prvý pilier) pred genocídou, vojnovými zločinmi, etnickými čistkami a zločinmi proti ľudskosti; pripravenosť medzinárodného spoločenstva poskytovať štátom pri realizácii tejto zodpovednosti pomoc a asistenciu (druhý pilier); zodpovednosť medzinárodného spoločenstva konajúceho prostredníctvom Organizácie Spojených národov, využívajúc nástroje umožňujúce zasiahnuť v zmysle Kapitoly VI a VII *Charty Organizácie Spojených národov*, s cieľom ochrany obyvateľstva pred uvedenými zločinmi v prípadoch, keď štát pri výkone svojej povinnosti chrániť ho preukázateľne zlyhá, tzv. *manifestly fails* (tretí pilier).

<sup>26</sup> Bližšie pozri BÍLKOVÁ, V. *Zodpovednosť za ochranu (R2P): Nová neděje nebo staré pokrytectví?*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2010, s. 84-85. ISBN 978-80-87146-27-9.

<sup>27</sup> Rwandské rádio, prostredníctvom ktorého sa koordinovalo zabíjanie Tutsiov, zohrávalo významnú úlohu počas rwandskej genocídy. Slúžilo ako jeden z hlavných nástrojov propagandy vtedajšej tamajšej vládnucej strany. Bližšie pozri *Journalists Jailed for Inciting*

Bývalý generálny tajomník Organizácie Spojených národov Kofi Annan, ktorý bol jedným z hlavných iniciátorov debaty o možnosti medzinárodného spoločenstva narušiť suverenitu krajiny, ktorá masívne porušuje práva vlastných občanov, vyslovil v roku 1999 na pôde Organizácie Spojených národov nasledovnú otázku: „*Ak je naozaj humanitárna intervencia neakceptovateľným útokom na suverenitu, ako by sme teda mali reagovať na Rwandu, na Srebrenicu*<sup>28</sup> – *príšerné a systematické porušovania ľudských práv, ktoré zasahujú všetky predstavy o našej spoločnej ľudskosti?*“<sup>29</sup> Annan svoju otázku položil aj o rok neskôr v rámci Správy pri príležitosti nového milénia (tzv. Millennium Report), v časti zaoberajúcej sa tzv. dilemou intervencie. V krátkosti v Správe zhrnul dovtedajšiu diskusiu o možných odpovediach na závažné porušovania ľudských práv a opätovne vyzval štáty, aby pokračovali v debate o ozbrojenej intervencii, keďže tvárou v tvár masovému vraždeniu nesmie byť opustená ani táto, za každých okolností najkrajnejšia možnosť, a pripomenul, že „*skutočnosť, že nemôžeme ochrániť ľudí všade, nie je dôvodom pre to, aby sme nerobili nič vtedy, keď môžeme.*“<sup>30</sup>

V priamej reakcii na slová Kofiho Annana vyslovené na pôde Organizácie Spojených národov sa kanadská vláda rozhodla zvolať skupinu expertov a mimovládnych organizácií a založila Medzinárodnú komisiu pre intervenciu a štátnu suverenitu (anglicky International Commission on Intervention and State Sovereignty, anglická skratka ICISS), ktorej cieľom bolo definovať nové parametre vzťahu suverenity, ľudských práv a pou-

---

Rwandan Genocide. In: *The Guardian* [online]. 2020 [cit. 2020-02-03]. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/media/2003/dec/04/pressandpublishing.radio>.

<sup>28</sup> Federatívna socialistická republika Juhoslávia prešla v deväťdesiatych rokoch minulého storočia okrem viacerých ekonomických a politických kríz aj extrémne nacionálnym poňatím etnického sebaurčenia národov, čo malo za následok konflikt na Balkáne, ktorý si vyžiadal niekoľko tisíc ľudských životov. Najkrvavejší priebeh mali nepokoje v Bosne a Hercegovine, kde bolo podľa odhadov zabitých viac ako 100 tisíc ľudí, viac ako polovica populácie bola nútená opustiť z dôvodu strachu o svoj život svoje domovy a tisíce bosnianských žien bolo znásilnených. V lete 1995 na Srebrenicu zaútočili ozbrojené sily na čele s bosnianskym Srbom, generálom Radkom Mladićom. Počas niekoľkých dní bolo zabitých viac ako 8 tisíc bosnianských moslimov, vrátane chlapcov.

<sup>29</sup> „... *If humanitarian intervention is, indeed, an unacceptable assault on sovereignty, how should we respond to a Rwanda, to a Srebrenica – to gross and systematic violations of human rights that affect every precept of our common humanity?*“ Bližšie pozri *Report of the Secretary-General on the Work of the Organization* [2000-08-30]. Správa Generálneho tajomníka Organizácie Spojených národov, 2000, UN Doc. A/55/1.

<sup>30</sup> Bližšie pozri *We the Peoples: The Role of the United Nations in the Twenty-first Century* [2000-03-27]. Správa Generálneho tajomníka Organizácie Spojených národov, 2000, UN Doc. A/54/2000, ods. 217.

žitia ozbrojenej sily. Jej ambíciou bolo vytvoriť teoretický rámec zaoberajúci sa otázkami ako a kedy, alebo či vôbec by mala medzinárodná komunita reagovať na vznikajúce krízové situácie, ktoré zahŕňajú potenciálne straty na životoch a zločiny proti ľudskosti vo veľkom meradle.<sup>31</sup>

Záverečnou správou pod názvom Zodpovednosť za ochranu alebo R2P (anglicky Responsibility to Protect), predloženou Medzinárodnou komisiou pre intervenciu a štátnu suverenitu dňa 18. decembra 2001, samotná Medzinárodná komisia pre intervenciu a štátnu suverenitu neoficiálne iniciovala novú éru v diskusiách, vyznačujúcu sa nástupníckym konceptom humanitárnej intervencie. Zatiaľ čo humanitárna intervencia sa primárne zaoberá použitím ozbrojenej sily z humanitárnych dôvodov, koncepcia R2P je koncipovaná na oveľa širšom základe, ktorého podstata je vytvorená troma neoddeliteľnými súčasťami, a to zodpovednosťou za prevenciu – reakciu – rekonštrukciu. Dôraz v diskusií sa presunul od samotného kontroverzného aktu intervencie na potrebu chrániť ohrozené civilné obyvateľstvo, a zároveň na prevenciu a následnú pomoc pri navracaní krajiny do stavu spôsobilého plniť funkcie štátu. Napádaný koncept humanitárnej intervencie bol tak nahradený zodpovednosťou svetového spoločenstva za ochranu v prípade, ak štát zlyhá vo vykonávaní svojich ochranných povinností vo vzťahu k vlastným obyvateľom.

Koncepcia R2P sa stala prelomovou práve v zmene ponímania suverenity štátu, v interakcii s možnosťou jej narušenia z dôvodu ochrany ľudských práv, nakoľko odklon od pôvodne vnímanej suverenity štátu, spojenej najmä s privilégiami, zaväzuje predstaviteľov štátnej moci v zmysle konceptu R2P k povinnostiam voči svojmu obyvateľstvu, ktoré by mali nevyhnutne dodržiavať.

Definitívne sa koncepcia R2P stala súčasťou medzinárodnoprávneho uvažovania až po Svetovom samite v roku 2005, kedy Valné zhromaždenie Organizácie Spojených národov po dlhých diskusiách konsenzuálne schválilo Rezolúciu 60/1, známu tiež ako Záverečný dokument Svetového samitu. Súčasná podoba R2P sa odvíja práve od ods. 138 až ods. 140 textu Záverečného dokumentu Svetového samitu z roku 2005, ktorý zaviedol trojpilierovú štruktúru R2P zahrňujúcu:<sup>32</sup>

---

<sup>31</sup> Bližšie pozri Background Information on the Responsibility to Protect. In: *United Nations* [online]. 2020 [cit. 2020-02-03]. Dostupné na: <https://www.un.org/en/preventgenocide/rwanda/backgrounders.shtml>.

<sup>32</sup> Ods. 138 v pôvodnom znení znie: „Each individual State has the responsibility to protect its populations from genocide, war crimes, ethnic cleansing and crimes against humanity. This responsibility entails the prevention of such crimes, including their incitement,

- ✚ zodpovednosť štátov za ochranu svojho obyvateľstva (prvý pilier) pred
  - ✚ genocídou,
  - ✚ vojnovými zločinmi,
  - ✚ etnickými čistkami, a
  - ✚ zločinmi proti ľudskosti;
- ✚ pripravenosť medzinárodného spoločenstva poskytovať štátom pri realizácii tejto zodpovednosti pomoc a asistenciu (druhý pilier);
- ✚ zodpovednosť medzinárodného spoločenstva konajúceho prostredníctvom Organizácie Spojených národov, využívajúc nástroje umožňujúce zasiahnuť v zmysle Kapitola VI a VII Charty Organizácie Spojených národov, s cieľom ochrany obyvateľstva pred uvedenými zločinmi v prípadoch, keď štát pri výkone svojej povinnosti chrániť ho preukázateľne, zjavne zlyhá, tzv. *manifestly fails* (tretí pilier).

Primárnym nositeľom povinností vyplývajúcich z konceptu R2P je každý jednotlivý štát (ods. 138 Záverečného dokumentu Svetového samitu z roku 2005). Zložitejším sa javí určenie subsidiárneho nositeľa povinností vyplývajúcich z uvedeného konceptu, nakoľko koncept používa pojem medzinárodné spoločenstvo ako celok, t.j. neoznačuje žiadnu konkrétnu entitu, ktorá by mohla niesť tento právny, politický, ako aj morálny záväzok. Najskôr je za ňou potrebné vidieť jednotlivé štáty, ktoré však majú úlohy vznikajúce v rámci konceptu R2P vykonávať kolektívne, ide-

---

through appropriate and necessary means. We accept that responsibility and will act in accordance with it. The international community should, as appropriate, encourage and help States to exercise this responsibility and support the United Nations in establishing an early warning capability.“ Ods. 139 v pôvodnom znení znie: „The international community, through the United Nations, also has the responsibility to use appropriate diplomatic, humanitarian and other peaceful means, in accordance with Chapters VI and VIII of the Charter, to help protect populations from genocide, war crimes, ethnic cleansing and crimes against humanity. In this context, we are prepared to take collective action, in a timely and decisive manner, through the Security Council, in accordance with the Charter, including Chapter VII, on a case-by-case basis and in cooperation with relevant regional organizations as appropriate, should peaceful means be inadequate and national authorities manifestly fail to protect their populations from genocide, war crimes, ethnic cleansing and crimes against humanity...“ Bližšie pozri *Resolution No. 60/1* [2005 World Summit Outcome] [2005-10-24]. Rezolúcia Valného zhromaždenia Organizácie Spojených národov, 2005, UN Doc. A/RES/60/1.

álne prostredníctvom Organizácie Spojených národov, cestou príslušných regionálnych a subregionálnych organizácií.<sup>33</sup>

Text Záverečného dokumentu Svetového samitu z roku 2005, ani iný právne záväzný medzinárodný dokument, žiaľ, pojem zjavné zlyhanie bližšie nešpecifikuje, čo má za následok nejednoznačnosť pri vyhodnotení situácie v krajine, kde k porušovaniu ľudských práv dochádza, nakoľko práve skutočnosť, že štát preukázateľne zlyhal v ochrane vlastného obyvateľstva, podmieňuje nástup sekundárnej povinnosti svetového spoločenstva zasiahnuť prostredníctvom Organizácie Spojených národov, s cieľom toto obyvateľstvo chrániť.

Pojem zjavné zlyhanie je nutné vykladať s prihliadnutím na skutočnosť, že hlavným cieľom je poskytnúť včasnú preventívnu ochranu obyvateľstva ohrozeného páchaním závažných zločinov. Je tak žiaduce prikloniť sa k výkladu, že pokiaľ štát viditeľne nie je ochotný či schopný poskytnúť svojim obyvateľom ochranu, poprípade sám nesie zodpovednosť za páchané zločiny, platí prezumpcia jeho zjavného zlyhania. Súčasne sa žiada zdôrazniť, že na zjavné zlyhanie nie je viazané právo, ale len politický a morálny záväzok Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov sa v kauze angažovať, a R2P teda vôbec neobmedzuje možnosť Bezpečnostnej rady prijať donucovacie opatrenia podľa Kapitoly VII Charty Organizácie Spojených národov už v dobe pred zjavným zlyhaním štátu.<sup>34</sup>

## Záver

Príspevok sprehl'adňuje vývoj práva pojednávajúceho o dovolených spôsoboch použitia sily či hrozby silou v medzinárodných vzťahoch, s poukázaním na jeho odlišné vnímanie spôsobené charakterom novodobých ozbrojených konfliktov, ku ktorému došlo v posledných desaťročiach. Súčasné ozbrojené konflikty sa v mnohých smeroch výrazne odkláňajú od ozbrojených konfliktov, s ktorými svetové spoločenstvo počítalo v období prijatia Charty Organizácie Spojených národov, ako aj v období prijímania mnohostranných medzinárodných zmlúv upravujúcich tzv. právo ozbrojených konfliktov.

<sup>33</sup> Bližšie pozri BÍLKOVÁ, V. *Zodpovednosť za ochranu (R2P): Nová neděje nebo staré pokrytectví?*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2010, s. 76. ISBN 978-80-87146-27-9.

<sup>34</sup> Bližšie pozri BÍLKOVÁ, V. *Zodpovednosť za ochranu (R2P): Nová neděje nebo staré pokrytectví?*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2010, s. 142. ISBN 978-80-87146-27-9.

Jedným z najnaliehavejších problémov vyplývajúcich z ozbrojeného zásahu svetového spoločenstva intervenujúceho z dôvodu potreby ochrany ľudských práv je jeho rozpor s princípom zákazu použitia ozbrojenej sily voči suverénnym štátom a zásadou nezasahovania do ich vnútorných záležitostí. Z rozporu vo vzťahu k týmto základným zásadám, ktoré by bezpochyby aj do budúcnosti mali patriť medzi také, od ktorých by sa svetové spoločenstvo nemalo odkloniť, vyvstáva otázka, ako konať v prípade, ak je žiaduce nasadiť vojenskú silu ako odpoveď na krízu spôsobilú ohroziť medzinárodný mier a bezpečnosť, zahrňujúcu neschopnosť štátov ochrániť svojich vlastných občanov, alebo na situáciu, ak tieto štáty samé hrubo porušujú ľudské práva svojho vlastného obyvateľstva.

Zmena pohľadu na štátnu suverenitu bola reakciou na často fatálne zlyhanie štátov vedúce ku krízam v deväťdesiatych rokoch minulého storočia a na narastajúci počet vnútorných konfliktov v období po skončení bipolárneho súperenia mocností.

Predmetom záujmu predloženého príspevku bolo poskytnúť čitateľom prehľad o medzinárodnom rámci, ktorý upravuje právo štátov siahnuť k použitiu ozbrojenej sily, s poukázaním na niektoré súčasné nejasnosti, ktoré vzišli z konceptu humanitárnej intervencie a jej nástupníckeho konceptu, doktríny Zodpovednosti za ochranu (anglicky Responsibility to Protect) alebo R2P.

Koncept R2P nie je novým názvom pre humanitárnu intervenciu, synonymom ľudskej bezpečnosti, nástrojom prevencie pred ozbrojeným konfliktom a obnovy zlyhaných štátov, ani novým zastrešením humanitárnej či rozvojovej pomoci. Dôraz v diskusii ohľadom jeho legitimacy sa presunul od samotného kontroverzného aktu intervencie na potrebu chrániť ohrozené civilné obyvateľstvo, a zároveň na prevenciu a následnú pomoc pri navracaní krajiny do stavu spôsobilého plniť funkcie štátu. Jeho pridanou hodnotou je bezpochyby skutočnosť, že je nástrojom vytvoreným medzinárodným spoločenstvom na predchádzanie a potláčanie závažných humanitárnych kríz, ktorý v sebe inovatívne kombinuje prvky iných, už známych inštitútov,<sup>35</sup> a práve ich prepojením im dáva novú kvalitu.

---

<sup>35</sup> Väzba medzinárodného trestného súdnictva a konceptu R2P je daná skutočnosťou, že tvorcovia Záverečného dokumentu Svetového samitu z roku 2005 používajú pri koncepte R2P pojmy definované medzinárodným trestným právom, ako sú genocídium, vojnové zločiny, zločiny proti ľudskosti, pričom neprejavili vôľu ich v uvedenom dokumente definovať odlišne. Kategórie zločinov, na ktoré sa koncept R2P vzťahuje, sú prevzaté z medzinárodného trestného práva, ktoré reaguje na prípadného porušiteľa vyvodením indi-

## Zoznam bibliografických odkazov

- America's Founding Documents. In: *National Archives* [online]. 2020 [cit. 2020-02-03]. Dostupné na: <https://www.archives.gov/founding-docs>.
- An Agenda for Peace: Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peace-keeping* [1992-06-17]. Bezpečnostná rada Organizácie Spojených národov, 1992, UN Doc. A/47/277 – S/24111.
- ANNAN, K. A. *'We the Peoples': The Role of the United Nations in the 21<sup>st</sup> Century* [online]. 1<sup>st</sup> ed. New York: United Nations, Department of Public Information, 2000. 80 s. [cit. 2020-02-03]. ISBN 92-1-100844-1. Dostupné na: [https://www.un.org/en/events/pastevents/pdfs/We\\_The\\_Peoples.pdf](https://www.un.org/en/events/pastevents/pdfs/We_The_Peoples.pdf).
- Background Information on the Responsibility to Protect. In: *United Nations* [online]. 2020 [cit. 2020-02-03]. Dostupné na: <https://www.un.org/en/preventgenocide/rwanda/backgrounders.shtml>.
- BÍLKOVÁ, V. *Zodpovednosť za ochranu (R2P): Nová neďeje nebo staré pokrytectví?*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2010. 177 s. ISBN 978-80-87146-27-9.
- Case Concerning East Timor (Portugal v. Australia)* [1995-06-30] [online]. International Court of Justice, Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders, 1995, s. 90-106 [cit. 2020-02-03]. Dostupné na:

---

viduálnej trestnej zodpovednosti. Jednotlivé kategórie zločinov vymedzené v tejto časti príspevku, ktoré odôvodňujú aplikáciu konceptu R2P, sa vzájomne nevyklučujú, t.j. za určitých okolností je možné naplniť skutkovú podstatu aj viacerých z nich. Pre posúdenie hraničných kritérií odôvodňujúcich aplikáciu konceptu R2P však nebude rozhodujúca skutočnosť, kto sa zločinu dopustil, ale skutočnosť, že k nemu došlo, prípadne skutočnosť nezabránenia tomu, aby k jeho vykonaniu vôbec došlo. Ak k páchaniu takýchto zločinov na území cieľového štátu dochádza, úlohou svetového spoločenstva v zmysle konceptu R2P je, aby sa od takéhoto konania čo najskôr upustilo. Okrem v príspevku zmienovaných inštitútov sú to napríklad aj pravidlá nasadenia ozbrojenej sily, t.j. spravodlivý dôvod, prah spravodlivej veci či tzv. princíp opatrnosti, ktorý má slúžiť ako preventívne vodidlo, ktorým je nutné sa zaoberať predtým, ako k samotnej intervencii dôjde, a spočíva v správnom úmysle (anglicky right intention) vojenskej intervencie, ktorá môže byť oprávnenou a ospravedliteľnou len v prípade, ak všetky nevojenské možnosti prevencie a pokusy o zmierne riešenie boli využité a zlyhali (anglicky last resort), v primeranosti prostriedkov na dosiahnutie cieľa (anglicky proportional means), vzťahujúcich sa na rozsah, trvanie a intenzitu samotného zásahu, ktoré by nemali byť väčšie, než si to vyžadujú okolnosti, v rozumných vyhlídkach na úspech (anglicky reasonable prospects), a tak ďalej.



<https://www.icj-cij.org/files/case-related/84/084-19950630-JUD-01-00-EN.pdf>.

*Charta Organizácie Spojených národov.*

JANKUV, J., D. LANTAJOVÁ, M. ŠMID a K. BLAŠKOVIČ. *Medzinárodné právo verejné: Prvá časť*. 1. vyd. Plzeň: Vydavateľství a nakladateľství Aleš Čeněk, 2015. 319 s. ISBN 978-80-7380-559-3.

Journalists Jailed for Inciting Rwandan Genocide. In: *The Guardian* [online]. 2020 [cit. 2020-02-03]. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/media/2003/dec/04/pressandpublishing.radio>.

OSN vo všeobecnosti. In: *UNIS Vienna* [online]. 2020 [cit. 2020-02-03]. Dostupné na: <http://www.unis.unvienna.org/unis/sk/topics/un-general.html>.

PROCHÁZKA, R. a M. KÁČER. *Teória práva*. 1. vyd. Bratislava: C. H. Beck, 2013. 290 s. ISBN 978-80-89603-14-5.

RATICOVÁ, J. a D. KAŠČÁKOVÁ. „Politika ochrany“: reformulácia konceptuálneho rámca reakcie OSN na ohrozenia mieru a bezpečnosti. *Politické vedy* [online]. 2012, roč. 15, č. 1, s. 105-130 [cit. 2020-02-03]. ISSN 1335-2741. Dostupné na: <http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk/archiv-vydani/2012/1-2012/raticova-julia-kascakova-dominika.html>.

*Report of the Secretary-General on the Work of the Organization* [2000-08-30]. Správa Generálneho tajomníka Organizácie Spojených národov, 2000, UN Doc. A/55/1.

*Resolution No. 60/1* [2005 World Summit Outcome] [2005-10-24]. Rezolúcia Valného zhromaždenia Organizácie Spojených národov, 2005, UN Doc. A/RES/60/1.

*Resolution No. 2625 (XXV)* [Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in Accordance with the Charter of the United Nations] [1970-10-24]. Rezolúcia Valného zhromaždenia Organizácie Spojených národov, 1970, UN Doc. A/RES/2625 (XXV).

ROBERTS, A. NATO's 'Humanitarian War' over Kosovo. *Survival* [online]. 1999, vol. 41, no. 3, s. 102-123 [cit. 2020-02-03]. ISSN 1468-2699. Dostupné na: <https://doi.org/10.1080/00396339912331342943>.

We the Peoples: The Role of the United Nations in the 21<sup>st</sup> Century (Millennium Report of the Secretary-General). In: *United Nations* [online]. 2020 [cit. 2020-02-03]. Dostupné na: [https://www.un.org/en/events/pastevents/we\\_the\\_peoples.shtml](https://www.un.org/en/events/pastevents/we_the_peoples.shtml).

*We the Peoples: The Role of the United Nations in the Twenty-first Century* [2000-03-27]. Správa Generálneho tajomníka Organizácie Spojených národov, 2000, UN Doc. A/54/2000.

JUDr. Laura Bačová

Právnická fakulta  
Trnavská univerzita v Trnave  
Kollárova 10  
917 01 Trnava  
Slovenská republika  
[laura\\_1@email.cz](mailto:laura_1@email.cz)